

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
ÖZEL EĞİTİM DERGİSİ**

Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education

2008

Cilt: 9

Sayı: 1

Yılda iki defa yayınlanır

Yayın Türü

Akademik-Bilimsel Dergi, Yaygın Süreli Yayın

Yayın Sahibi

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Adına Fakülte Dekanı
Prof. Dr. Gönül Akçamete

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Pınar EGE

Editör

Doç. Dr. Pınar EGE

Editör Yardımcıları

Yard. Doç. Dr. Berrin BAYDIK
Öğr. Gör. Bahar KEÇELİ KAYSILI

Akademik Danışmanlar Kurulu (Soyadına Göre Alfabetik Sırada)

Doç. Dr. Funda ACARLAR
Prof. Dr. Gönül AKÇAMETE
Prof. Dr. Füsün AKKÖK
Prof. Dr. Ayşegül ATAMAN
Yard. Doç. Dr. Berrin BAYDIK
Prof. Dr. Latife BIYIKLI
Prof. Dr. Fiğen ÇOK
Doç. Dr. Pınar EGE
Doç. Dr. Dilek ERBAŞ
Prof. Dr. Süleyman ERİPEK
Prof. Dr. Selim HOVARDAOĞLU
Prof. Dr. Sema KANER

Doç. Dr. Emine Gül KAPÇI
Doç. Dr. Tevhide KARGIN
Prof. Dr. Gönül KIRCAALI-İFTAR
Prof. Dr. Elif TEKİN-İFTAR
Prof. Dr. Ahmet KONROD
Prof. Dr. Bekir ONUR
Prof. Dr. Mehmet ÖZYÜREK
Prof. Dr. Ayla AYSEV SOYKAN
Assoc. Prof. Dr. Jane SQUIRES
Prof. Dr. Bülbin SUCUOĞLU
Prof. Dr. Seyhun TOPBAŞ
Prof. Dr. Yıldız UZUNER

Yayın İdare Merkezi

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Ziya Gökalp Bulvarı, Cebeci Yerleşkesi 06590 Cebeci, Ankara,
TÜRKİYE

Sürdürüm ve İletişim

Tel: 0 (312) 363 33 50 / **Dahili:** 3001-3008-3010 **Fax:** 0 (312) 363 61 45
E-posta: ege@education.ankara.edu.tr ozelegitimdergisi@gmail.com

Teknik Koordinasyon Sorumlusu

Öğr. Gör. Bahar Keçeli Kaysılı
Arş. Gör. Zeynep Bahap

Basımcının Adı

Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10, 06510 Beşevler \ ANKARA

Basımcının Telefonu

Tel : 0 (312) 213 66 55

Basım Tarihi ve Yeri

Basım tarihi : \ \ 2009 ANKARA

Bu dergi 1995 yılından beri hakemli dergi olarak yayınlanmaktadır.

Tüm hakkı saklıdır. Bu derginin tamamı ya da dergide yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 yasanın hükümlerine göre Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanlığının yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Duyuru

Sayın Okuyucu,

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi ile ilgili bazı değişiklikleri önceden duyurmuştuk. Kısa bir hatırlatma yapalım.

Bunlardan ilki, 2006 yılının, 7. cildinin, 2. sayısından itibaren yazarların, çalışmalarını genişletilmiş İngilizce özeti içerecek şekilde dergimize yollamaları ile ilgiliydi.

İkinci duyurumuzda, Ankara Üniversitesi Yönetim Kurulunun, Üniversitemiz bünyesinde yayınlanan dergiler ile ilgili aldığı karara göre, Ankara Üniversitesi öğretim elemanlarının Üniversitemiz Bilimsel Dergilerinde yayınlanan makalelerinin aynı zamanda Üniversitemiz Açık Arşivinde de yer alacağını ve Dergimize çalışmalarını yollayan Üniversitemiz öğretim üyesi olan yazarların, yayınlanmak üzere kabul gördüğü zaman çalışmalarının Açık Arşivde de yayınlanacağını kabul etmiş olduklarını iletmiştik.

Son duyurumuz ise Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi'nin bundan böyle internet ortamında da ücretsiz olarak izlenebileceği ile ilgiliydi. Adresimizi yineliyoruz:

http://ankara.edu.tr/kutuphane/Yayinlar/dergiler/ozel_egitim.html

Dergiyle ilgili görüşlerinizi ve beklentilerinizi iletmenizi bekliyoruz. Tabii ki makalelerinizi de.

Saygılarımızla.

Editör

Doç. Dr. Pınar Ege

İÇİNDEKİLER

<i>Editörden</i>	Duyuru.....	iii
<i>Ayşegül ATAMAN</i>	Gazi Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Şubesi	1
<i>Latife ÖZAYDIN</i> <i>Elif TEKİN-İFTAR</i> <i>Sema KANER</i>	Arkadaşlık Becerilerini Geliştirme Programının Özel Gereksinimi Olan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal Etkileşimlerine Etkisi	15
<i>Dilek ERBAŞ</i>	Özel Gereksinimli Öğrencilere Genel Para Kullanımını Öğretme.....	35
<i>Sezgin VURAN</i> <i>Mine SÖNMEZ</i>	Sosyal Geçerlik Kavramı ve Türkiye’de Özel Eğitim Alanında Yürütülen Lisansüstü Tezlerde Sosyal Geçerliğin Değerlendirilmesi	55
<i>Bahar KEÇELİ-KAYSILI</i>	Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı	69
<i>Bülbin SUCUOĞLU</i>	Kitap Tanıtımı: Zihin Engelliler ve Eğitimleri	87
<i>Kongre ve Sempozyum Duyuruları</i>		89
<i>Özel Eğitim Dergisi Yazım Kuralları.....</i>		93
<i>Hakemler Kuruluna Teşekkür</i>		101

İsteme Adresi: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü
06590 Cebeci - ANKARA

Tel: 0 (312) 363 33 50/3001/3008 **Faks:** 0 (312) 363 61 45

Gazi Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Şubesi İlk Mezunları

Ayşegül Ataman*

Gazi Üniversitesi

Özet

Özel eğitim alanında Türk Eğitim sisteminde yer alan en önemli deneyim şüphesiz Gazi Eğitim Enstitüsünde açılmış olan şubedir. 1952-1955 yılları arasında daha sonra hem özel eğitim hem de psikoloji alanında duayen olan öğretim üyelerinin yetişmesine neden olan bir program yapısına sahipti. Bu yapının bilinmesi yeni yetişen kuşaklara bu alanda kat edilen yolu göstermesi bakımından ve üniversitelerde mevcut olan programların nitelikleri hakkında bir bilgi vereceği düşünüldükçe belgelere dayalı bir paylaşımın kaleme alınmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Abstract

First Graduates of the Special Education Branch of Gazi Institute of Education

This article presents information on the founding of the first institution in Turkey about special education, The Gazi Institute of Education, special education branch. It traces the legislative groundwork developed by the ministry of education since the early 1950's and the evolution of the concepts and definitions included in the laws and bylaws. The coursework offered in earlier programs and the earlier graduates, many of whom made significant contributions to the field of special education in Turkey, have also been listed.

GEE Özel Eğitim Şubesinin Kuruluşu

1949- 1950 yıllarında zamanın enstitü müdürü olan Reşat Tardu'nun, Mitat Enç'e verdiği destekle ve kendisi Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı olduktan sonra GEE içinde bir Özel Eğitim Bölümünün açılması gerçekleşmiştir.

Şubenin Kuruluş Gerekçesi:

MEB'in, GEE Müdürlüğüne yazdığı 16 Mayıs 1952 tarih ve 41003/4720 sayılı yazıda Özel Eğitim Bölümü'nün açılış gerekçesi; "Kör, sağır-dilsiz, geri zekalı ve eğitimi güç çocuklarla üstün zekalı çocukların okutulacakları okul ve sınıflara uzman

* Prof. Dr. Ayşegül Ataman, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara. E-posta: ataman@gazi.edu.tr

öğretmen, baş öğretmen ve müfettiş yetiştirmek üzere açılması uygun görülmüştür." şeklinde belirtilmiştir.

"Özel Eğitim Alanı"nın kapsamına giren engel grupları da aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

(i) Beden özürlüler: Görme özürlüler, işitme özürlüler, beyin özürlüler ortopedik özürlüler, konuşma özürlüler, sürekli bakım isteyenler (kalp, şeker, verem gibi hastalıkları olanlar).

(ii) Zihinsel farklılıkları olanlar: Üstün zekalılar, üstün özel yeteneği olanlar (müzik, resim vb.), geri zekalılar.

(iii) Toplumsal açıdan farklılık gösterenler: Korunmaya muhtaç (kimsesiz, terk edilmiş ya da ailesinde kötü muamele gören) çocuklar, suçta yönelmiş çocuklar, heyecansal ya da davranışsal bozuklukları olanlar.

(iv) Öğrenme güçlüğü olanlar: "Muhtemel bir beyin özürlü ya da psikolojik bir özürlü sonrası konuşma, dil, okuma, yazma, aritmetik ya da diğer konulardaki gerilik, düzensizlik, bozukluk ya da gecikmiş gelişme" gösterenler.

(v) Bu özürlülerden birden fazlasına maruz kalanlar. [Enç ve diğerleri 1981' s. 5-7]

İlk Öğrencilerin Kabulü:

Prof. Dr. Doğan Çağlar'ın Dr. Niyazi Altunya'ya yollanmış olduğu mektuptan elde ettiğimiz bilgilere göre (Altunya, 2006), Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 14 Mayıs 1952 tarih ve 52 sayılı kararı ve 14 Mayıs 1952 tarihli Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin onayı ile GEE'de bir Özel Eğitim Şubesi açılmıştır. Bu şubede, özel eğitime muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri için uzman öğretmen yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Özel Eğitim Şubesi'ne 1952-1953 öğretim yılında öğretmenlik deneyimi olan 40 öğrenci alınarak öğretime başlanmıştır.

Açılan bu şubeye öğrenci olmak üzere mesleğinde başarılı olduğunu kanıtlamış 421 ilkokul öğretmeni başvurmuştur. Türkiye' de ilk defa açılan Özel Eğitim Şubesi'ne öğrenci olarak başvuran adayların seçiminde ilk olarak:

198 sorudan oluşan bir Zeka Testi (Thurstone Sürat Kavrayış Testi),

2. 60 Objektif sorudan oluşan öğretmenlik bilgi testi,

3. 4 sorudan oluşan ESSE Tipi, yarı objektif, yazma alanı sınırlı olan meslek bilgisini ölçmeyi amaçlayan bir sınav, yapılmıştır.

4. Bu üç testten en üst puan alan 80 aday [GEE'de] üç kişiden oluşan uzman bir grup tarafından mülakata alınmıştır.

Her adayın zeka testi, bilgi testleri ve mülakat testi sonuçları toplanarak öğrenci olmak üzere 30 asil, 10 yedek aday belirlenmiştir. Bunlardan, tam teşekküllü bir devlet hastanesinde heyet muayenesinden sonra sağlam olduğu belirlenenler öğrenci olarak alınmıştır.

Bölümün eğitim ve öğretim programları, öğretim üyeleri tarafından saptanmış ve 1952 yılının Ekim ayında öğretime başlanmıştır. Öğretim üyeleri, alanında ün yapmış ABD'li, Alman, ve Avusturyalılarından sağlanmıştır (Bu öğretim üyelerinden bazıları; Dr. C. P. Ingram, Prof. Freundhaller, Dr. C. Prescott, Miss Harriet F. McLaughlin, Dr. Robert Barisak'dır). Batıda eğitim ve öğretim kurumlarında çağdaş gelişmeler dikkate alınarak en yeni derslerin programda yer alması sağlanmış ve dersler, uygulamaya özel önem verilerek işlenmiştir.

Özel Eğitim Şubesi'ne, 1953 -1954 öğretim yılında aynı yöntemlerle 20 öğrenci daha alınmıştır. Bölüm, 1954 yılı Haziran ayında 40, 1955 yılı Haziran ayında 20 olmak üzere 60 mezun vermiştir.

1954 yılında da Özel Eğitim Şubesine 20 öğrenci daha alınmıştır. Ancak bu öğrenciler, ikinci sınıfa geçtikleri halde, 20 Temmuz 1955 tarih ve 325.21/2243 sayılı Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı tarafından sunulan iki sayfalık bir mütalaa raporuna göre, 26 Temmuz 1955 tarihinde Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın onayı ile kapatılmış ve bu 20 kişilik grup Pedagoji Bölümü'ne aktarılmıştır.

ÖZEL EĞİTİM ŞUBESİ'NE ÖĞRENCİ ALIMI İLE İLGİLİ GEE MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN DUYURUSU (17.5.1952)

1. Enstitümüzde kör, sağır-dilsiz, geri zekalı, eğitimi güç çocuklarla üstün zekalı çocukların okuyacağı okul ve sınıflara öğretmen, başöğretmen ve müfettiş yetiştirmek amacıyla özel bir şube açılmıştır.

2. Bu şubenin öğrenim süresi iki yıldır.

3. Bu şubeye alınacaklar esas itibarıyla 688 sayılı Tebliğler Dergisinde 3323 sıra numarasıyla yayımlanan genelge ve eki olan geçici yönetmelik hükümlerine tabi tutulacaklardır. Ancak, bu yıla mahsus olmak üzere:

a) Bu şube için müracaat süresi Temmuz 1952 sonuna kadar uzatılmıştır.

b) Bunların fiş dilekçeleri Ağustos 1952 sonuna kadar Enstitümüze gönderilecektir.

c) Adaylar, illerde ayrıca bir eleme imtihanına tabi tutulmayarak diğer şubelere gireceklerle birlikte, ekim ayının ilk haftasında Enstitüde *Türkçe Kompozisyon, Ruhbilim, Pedagoji, Genel ve Özel Öğretim Metodundan* giriş imtihanı geçireceklerdir.

4. Bu şubeye alınacak adaylarda yukarıda bahsi geçen yönetmeliğin 8. maddesinde gösterilen genel şartlardan başka şu şartlar da aranacaktır:

a) Öğretmen Okulu veya Köy Enstitüsü mezunu olmak,

b) En az iki ders yılı başarı ile ilköğretim öğretmenliği yapmış olmak,

c) Bu şubeye alınacak vasıfta olduğu (kendisinde mesleki alaka, çocuklara karşı şefkat, şahsi azim ve sabır bulunduğu) müfettiş, başöğretmen veya milli eğitim memurunun mütalaası alınmak suretiyle milli eğitim müdürlüğünce tespit edilmiş bulunmak (Bu hususu tespit eden belge fiş dilekçe ile beraber Enstitüye gönderilecektir.).

5. Keyfiyetin ilgililere duyurulmasına ve gereğinin yapılmasını rica eder, saygılarımı sunarım.

Müdür Fuat Baymur (Kaynak: GEE Müdürlük Arşivi, Akt; Altunya, 2006).

MEB'İN ÖZEL EĞİTİM BÖLÜMÜ'NÜN İŞLEYİŞİYLE İLGİLİ YAZISI

Milli Eğitim Bakanı imzasıyla 1952 de GEE yollanan yazıda aşağıda belirtilen hususlar üzerinde durulmuştur (Altunya, 2006).

Enstitünüzde açılmış olan Özel Eğitim Bölümü'nün çalışmaları aşağıdaki esaslara göre düzenlenecektir:

1. Amerika'dan getirtilen uzmanlarla Enstitü Müdürü, öğretmenlerden **Mithat Enç** ve Bakanlık Talim ve Terbiye Kurulu üyesi **Remzi Öncül**'den teşekkül edecek bir komisyon tarafından Özel Eğitim Bölümünün programı ve ders dağıtma cetveli, mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda hazırlanacak ve tasdik olunmak üzere Bakanlığa gönderilecektir.

Bu komisyonca aynı zamanda:

a) Özel Eğitim Bölümüne alınacak öğrencilerin seçme imtihanı şekli tesbit edilip uygulanacak;

b) İzmir Sağırlar Okulu Müdürü ile İstanbul, Ankara ve İzmir ilköğretim müfettişlerinden yetiştirme yurtları işleriyle ilgili birer tanesinin Özel Eğitim Bölümünde kısa bir müddet için staj yapmaları; şimdiki halde yetiştirme yurtlarında çalışmakta olan öğretmen ve idarecilerin, bölgesinde yetiştirme yurdu bulunan milli eğitim müdür ve muavinleri ile ilköğretim müfettişlerinin kısım kısım kurstan geçirilmeleri için bir plan hazırlanıp Bakanlığa gönderilecektir.

2. Enstitü kadrosundan ücret verilerek bir yıl süre ile çalıştırılacak Amerikalı uzmanlar;

a) Özel Eğitim Bölümü'nde ders okutacaklar;

b) Enstitü içinde veya dışında Özel Eğitim konusunda açılacak kurslarda görevlendirilecekler;

c) Türkiye'de test usulünün uygulanmasıyla ilgili çalışmaları geliştirmeye yardım edeceklerdir.

3. Birleşik Amerika Hükümetince, dört ay Türkiye' de kalmak üzere, Ekim ayı içinde

memleketimize gönderilecek olan New York 47. Sağır ve Zor İşitenler Lisesi Müdürü Miss Harriet F. McLaughlin, Enstitünüzde ihtisasiyle ilgili konularda dersler ve serbest konferanslar verecektir.

4. İkinci ve üçüncü maddelerde sözü geçen üç yabancı uzmanın, yetiştirme yurtlarından bir kaçını, bu meyanda İstanbul ve İzmir'i ziyaret etmeleri, oralarda konferanslar vermeleri, ayrıca Bakanlık merkezinde konferanslar vermeleri hususu da bunların çalışma programlarına alınacaktır.

5. Öğretmen **Mithat Enç** ile **Ertuğrul Günışık**, Özel Eğitim Bölümünde ders okutmakla beraber, bu bölümde çalışacak yabancı uzmanların tercümanlığını da yapacaklardır. Miss Mc Laughlin için ayrı bir tercüman verilecektir.

6. Yabancı uzmanların çalışmalarını kolaylaştırmak üzere, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki 5387 sayılı kanun ile diğer kanunlardaki bu konuyu ilgilendiren hükümler, Yetiştirme Yurtları Yönetmeliği, Enstitünüz Özel

Eğitim Bölümü için hazırlanacak program, ilk ve ortaokul programlarının çocuk eğitimi ile ilgili kısımlarından çıkarılacak özetler, İngilizceye tercüme ettirilerek bu uzmanlara verilecektir.

7. Özel Eğitim Bölümünün yerli ve yabancı meslek dersleri öğretmenlerinden müteşkil komisyon sık sık toplanacaktır. Bu komisyon özel eğitime muhtaç çocuklar mevzuu üzerinde personel yetiştirme işini planlayarak bu planı Bakanlığa gönderecektir. Bakanlığımıza, özel eğitime muhtaç çocuklar bahsinde, ilmi danışma kurulu vazifesini de göreceğ olan bu komisyonun ilk meşgul olacağı mevzulardan birisi de yetiştirme yurtlarının türlü tipten öğrencilere göre nasıl organize edileceğidir. Komisyon bu hususta gerekli incelemeleri yaparak Bakanlığımıza bir rapor verecektir.

8. Özel Eğitim Bölümü derslerinin uygulamalı olarak okutulmasına son derece dikkat edilecek; müesseseniz yanındaki binaya yerleşen Körler Okulu ile Etimesgut'ta kurulacak Sağır ve Okulundan uygulama hususunda faydalanılacaktır.

Tablo 1

Özel Şubede Okutulacak Ders Cetveli

A. GENEL MESLEK DERSLERİ			
DERSİN ADI	HAFTADAKİ DERS SAYISI (SAAT)		
Genel Psikoloji	2	Bu dersler şubenin bütün öğrencileri tarafından takip edilecektir	
Eğitim Ruhbilimi	2		
Metot	3		
Rehberlik	3		
B. ÖZEL MESLEK DERSLERİ			
Üstün ve Geri Zekalı Çocuklar	2	Bu dersler şubenin bütün öğrencileri tarafından takip edilecektir	
Ölçme Tekniği ve Test	2		
Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Eğitimi	2		
<u>I. Az Görenler ve Körler için</u>		<u>II. Az İşitenler, Sağır ve Konuşma Bozuklukları Olanlar</u>	
Körlerin Genel Psikolojisi ve Eğitim Metodu	2	Sağır Psikolojisi	2
Özel Öğretim Metodu	2	Sağır İçin Özel Öğ. Metodu	2
<u>III. Terbiyesi Zor Çocuklar</u>		<u>IV. Beden Sakatlıkları Olanlar</u>	
Sosyal Bozukluk	2		
Vak'a İncelemeleri	2		
<u>V. Üstün ve Geri Zekalı Çocuklar</u>			
C. SEÇİMİ SERBEST OLAN DERSLER			

Terbiye Tarihi	2
Sosyoloji veya Eğitim Sosyolojisi	2
Yabancı Dil	4
Maarif Teşkilatı, Teftiş ve İdare	2
Resim-İş	4
Beden Eğitimi	2
Müzik	4

Not: Diğer şubelerdeki ders imkanlarına göre seçmeli dersler arasına genel kültür derslerinden Bazıları da katılabilir.

ÖZEL EĞİTİM BÖLÜMÜ DERS PROGRAMLARI

1953 yılında uygulanmış olan ders programlarından iki örnek vermek gerekirse;

ÖZEL EĞİTİM ALANI [I. Sınıf, I. Sömestr, haftada 2 saat]

Dersin Anahatları:

I. Başlangıç:

- Özel Eğitim nedir? Bu özel eğitim alanının hedef tuttuğu gaye ve amaçların açıklanması.
- Eğitimde demokrasi fikri.
- Bütün çocuklarda mevcut ferdi farklar.
- Özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuklar.
- Özel eğitim alanında Amerika'da İngiltere ve Türkiye'de alınan tedbirler.
- Özel eğitimin dayandığı esaslar.
- Özel Eğitime Muhtaç Çocukların, Türkiye'de, bu ihtiyaçlarının tanınması.

II. Özel eğitime ihtiyaç gösteren muhtelif tip çocuklar ve bunların ihtiyaçları:

- Özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuklar da dahil olmak üzere bütün çocukların bebeklikten yetişkinlik anına kadar geçirdikleri inkişaf safhaları.
- Özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuğun eğitim ve gelişimini tehdit eden arızalar.
- Ferde göre özel eğitimin maksadı.

- Maksada uygun bir özel eğitim programının esasları.

- Özel eğitim programına sarf olunacak para.

III. Amerika' da özel eğitim:

- Kanun yoluyla sağlanan imkanlar.
- Bu hususla ilgili kanun muhteviyatı.
- Bu maksat için yetiştirilmiş öğretmenler.
- Eğitimin ailede, hastanede, okullarda, resmi ve özel müesseselerde güttüğü maksat.
- Özel eğitim alanı ile ilgili olan sağlık, sosyal yardım ve tedavi ile normal duruma sokma servis ve merkezleri.
- Okul ve aile işbirliği.

IV. Görüş arızaları mevcut çocuklar:

- Tarif- sebepleri -adedi.
- Çocukluktan itibaren yaşlarına göre sınıflandırma.
- Görme arızası mevcut çocukların teşhis ve incelenmesi.
- Sınıf, malzeme ve araçlar.

- Öğretim programı.

- Okulların neveleri.

V. İşitme arızaları olan çocuklar:

- Tarif - sebepleri - adedi.
- Bu gibi çocukların meydana çıkarılması ve durumlarının teşhisi.

- Özel malzeme ve metodları.
- Öğretim programı.
- Programın ve öğretim malzeme ve araçlarının geliştirilmesi.

VI. Sakat durumda olan çocuklar:

- Tarifi - sebepleri - sayısı.
- Bu gibi çocukları meydana çıkarma ve durumlarının teşhisi.
- Muhtelif cins sakatlıklar ve ihtiyaç duyulan özel servis merkezleri.
- Bu gibi çocukların tedavi ve eğitiminde elzem olan bina ve araçlar.
- Okulda, hastanede ve evde eğitim.

VII. Özel sağlık problemleri mevcut çocuklar:

- Kalp, ciğer, verem vs. durumları.
- Tababet ve sağlık ihtiyaçları.
- Evde, hastanede ve bir müessesede eğitimleri.

VIII. Fikri kabiliyetleri birbirinden farklı olan çocuklar (Üstün zekalılar ve öğrenimi yavaş olanlar):

- Zeka bakımından ferdi farklar.
- Geri zekalıların sayısı ve geriliğin dayandığı sebepler.
- Öğrenimi yavaşlar için eğitim programı.
- Üstün zekalı çocukların sayısı.
- Üstün zekalıları alanında kaydolan son gelişmeler.
- Üstün zekalıları için hazırlanacak eğitim programı.

IX. Eğitimi zor çocuklar [Sosyal intibaksızlığı görülen çocuklar]:

- Tavrı hareket problemleri ve bunların sebepleri.
- Ferdin incelenmesi.
- Amerika'daki araştırmaların ortaya koyduğu neticeler.

- Eğitime tedavi programlarının sokulması.

X. Özet:

- Özel eğitime duyulan ihtiyaç.
- Devlete ve onun eğitim sistemine düşen mecburiyet ve sorumluluklar.
- Özel eğitimle ilgili kanun.
- Bir özel eğitim plan ve programının dayandığı esaslar

[Öğretmen: *Dr. Christina P. Ingram*]

VAK' A İNCELEMELERİ

[II. Sınıf, 3. Sömestr, Haftada 2 saat]

Dersin Ana hatları

I. Başlangıç:

- Vak'a incelemesi nedir?
- İdareci, öğretmen ve velinin vak'a incelemesinden beklediği esaslar nelerdir?
- İncelemeye ihtiyaç gösteren problem çocuklar.

II. Üstün zekalı çocukların incelenmesinde umumi esaslar:

- Bu çocukların ilk olarak birçok bakımlardan diğer çocukların aynı olduğu dikkate alınarak, arıza veya normalden inhirafı ikinci derecede düşünülmelidir.
- Eğitim ruhbilimi ve çocuk gelişimi hakkındaki esasları kısaca gözden geçirme.
- Çocukları anlamada öğretmene ve okul müdürüne düşen sorumluluk.

III. Çocuğun incelenmesi:

- Açıklayıcı vak' a incelemeleri.
- Bu gibi vak'alarda meşgul olacak müessese ve merkezler.
- Kültürel ve sosyal çevre (muhit)
- Aile
- Fiziksel şartlar ve tarihçe.
- Gelişim tarihçesi.

- Eğitim.
- Halihazır durum, kabiliyetler, engeller, alakadar sosyal münasebetler, davranışlar ve kıymetler.

IV. İnceleme metotları:

- Bilgi ve malumat kaynakları.
- Öğretmen ve sosyal rehberlik işine düşen ödevler.
- Tıp doktoru, psikiyatrist, hemşire ve sosyal işçi.
- Vak'a konferansları.
- Tasvir edici vak'a etütleri.

V. Öğretmenin çocukları incelemesi:

- Öğretmenin davranışı ve değerlendirme ölçüleri.
- Ev, topluluk ve aile hakkında bilgi toplama.
- Etüt etmede kullanılan metotlar.

Tablo 2.1

İlk Öğrencilerin Listesi

1952-1953 Ders yılı

1. Sırrı Karatüç	19. İsmail Yalçınkaya
2. Doğan Çağlar	20. Mehmet Kasım Coşan
3. Yakup Ertosun	21. Hasan Kaya
4. Sabiha Ay	22. Hüsamettin Daldal
5. Hasan Karatepe	23. Hüseyin Uysaloğlu
6. Ali Abbas Demirhan	24. Ahmet Özsevim
7. İbrahim Yurt	25. Mehmet Kaya
8. Salih Zeki Tütüncü	26. Hüseyin Pekmezcioglu
9. Hüseyin Remzi Güner	27. Besim Alpaslan
10. Yahya Özsoy	28. Müfit Seylam
11. Hıdır Özdağ	29. Rifat Çetiner
12. Hasan Akdemir	30. Selahattin Güvenç
13. Veli Küpeli	31. Tayyip Kabak
14. Refik Çetintepe	32. Nail Uslu
15. Faruk Oğuz	33. Hacer Çakır
16. Hüseyin Kılıç	34. Kamil Varlık
17. Süleyman Başkaya	35. Edip Aydın
18. Cevat Yücel	

Tablo 2.2

Derecelerine göre yedek adayları

- Bilgiyi müşahede ve konuşmalarla toplama.
- Anket, test ve değerlendirme ölçülerinin kullanılışı.
- Dosya tutma.

VI. Özet:

- Çocuk gelişiminde rehber olacak prensipler.
- İncelemeye ihtiyaç gösteren problem çocuklar.
- Maksada vefa edecek olan bir vak' a incelemesinin karakteristik özellikleri.
- Vak' a incelemesinde öğretmenin yapacağı yardım.

[Öğretmen: Dr. Christina P. Ingram]

Prof. Dr. Doğan Çağların özel dosyası (2007) arasında yer alan bilgilere göre ilk öğrencilerin dökümü, esas ve yan branşlara dağılımları, mezuniyetleri sonrası atandıkları görevler, danışman listesini şöylece belirtebiliriz.

411	Mustafa Akün
433	Sami Can
76	Şaban Dede
200	Abdullah Baltacı
246	Ali Koçak

Tablo 3

Özel Eğitim Bölümü Öğrencilerinin Esas ve Ek Branşlara Ayrılışını Gösterir Çizelge

ESAS BRANŞA AYRILANLAR			
Körler	Sağırklar	Üstün ve geri zekalı	Eğitimi güç
Sırrı Karaiç	H. Remzi Güner	Doğan Çağlar	Yakup Ertesur
Veli Küpeli	Yahya Özsoy	Sabiha Ay	Hasan Karatop
Hüseyin Uysaloğlu	Mehmet Kayahan	A.Abbas Demirhan	S.Zeki Tütünel
Besim Alpaslan		İbrahim Yurd	Hıdır Özdağ
Müfit Seylan		Hasan Akdemir	Faruk Oğuz
		Refik Çetintepe	Hüseyin P. Oğlu
		Süleyman Başkaya	Rifat Çetiner
		Hüseyin Kılıç	Nail Uslu
		Cevad Yücel	Ali Koçak
		Hüsamettin Daldal	Abdullah Baltacı
		Ahmet Özsevim	Sami Can
		Selahattin Güvenç	Hacer Çakır
		Kamil Varlık	
		Edip Aydın	
		İsmail Yalçınkaya	
		Şaban Dede	
EK BRANŞ			
Körler	Sağırklar		
Sabiha Ay		Doğan Çağlar	
A.Abbas Demirhan		Yakup Ertezun	
S.Zeki Tütüncü		Hasan Karatepe	
Refik Çetintepe		İbrahim Yurd	
Süleyman Başkaya		Hıdır Özdağ	
Hüseyin Kılıç		Hasan Akdemir	
Cevad Yücel		Faruk Oğuz	
Hüsamettin Daldal		İsmail Yalçınkaya	
Ahmet Özsevim		Mehmet Kayahan	
Selahattin Güvenç		Hüseyin Pekmezcioglu	
Nail Uslu		Rifat Çetiner	
Edip Aydın		Kamil Varlık	
Şaban Dede		Ali Koçak	
Sami Can		Abdullah Baltacı	
Hacer Çakır			

Tablo 4

Gazi Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü II. Sınıf Müşavir Öğretmen ve Öğrenci Listesi

Müşavir Öğr. Adı	Numara	Öğrencinin Adı ve Soyadı
Mitat Enç	28	Nezahat Yalçın
	37	İsmet Dedeköy
	40	Mevlüt Kaplan
Muaffak Uyanık	31	Şefik Uysal
	33	Nurettin Yüksel
	39	Mehmet Okuturlar
Şükrü Selçukoğlu	24	A.Rıza Çetiner
	44	Hasan Çelikel
	38	Ali Kara
Feriha Baymur	25	Nihat Çetin
	27	Süleyman Çetinkörüm
	29	Sabri Gürsoy
Prof. F. Haller	34	Mehmet Çelebi
	32	Hüseyin Öztürk
	42	Osman Kadem
Dr. Beier	36	Cahit Alican
	38	Hüsnü Arıcı
	41	Necati Çakır
Dr. Bridges	26	İbrahim Taşkiran
	30	Yusuf Gündüz
	43	Mahmut Makal
Toplam 7 Öğretmen, 21 Öğrenci		

Tablo 5

İlk Mezunların İlk Atamalarının Yapıldığı Yerler

No	Adı ve Soyadı	Tayın Edildiği Görev	Atandığı Görev
420	Sırrı Karaüç	Dicle Öğ. M. Ders Stajyer	Körler Okulu Öğr.
421	Doğan Çağlar	İzmir Buca Y.Y. Mü. Mu.	Mevlana Kayzı Müd.
422	Yakup Ertosun	Zonguldak İlk. Okulu	Diyarbakır İlk. Oku.
423	Sabiha Ay	Ankara Körler Okulu	Körler Okulu Öğr.
424	Hasan Karatepe	İzmir Sağırlar Okulu Öğr.	Sağırlar Okulu
425	A. Abbas Demirhan	Aktaş Y.Y. Öğ.	Aktaş Y.Y. Öğ.
426	İbrahim Yurt	Test Bürosu	Test Bürosu
427	Zeki Tütüncü	Konya İlk. Öğr. Müd.	Merkez Teşkilatı
428	Remzi Güner	İzmir Sağırlar Ok. Öğ.	Sağ. Okulu
429	Yahya Özsoy	İst. Sağ. Ok. Öğr.	Sağ. Okulu
430	Hıdır Özdağ	Mah. Y.Y. Müd.Yar.	Ağaçlı Y.Y.

431	Hasan Akdemir	Aksu İlköğretim Ok.	Öğretmen okulu
432	Veli Küpeli	Mevlana Kap.Y.Y. Öğ.	Mevlana Kapı
433	Refik Çetintepe	İzmir İlk. Ok. Müd.	Konya İlk. Müd.
434	Faruk Oğuz	Gülköy Öğr. Okulu	Öğretmen Okulu
435	Süleyman Başkaya	Balıkesir İlk. Ok. M.	Ankara İlk. Müd.
436	Hüseyin Kılıç	Gümüşhane İlk. Müd.	Yetiştirme Yurdu
437	Cevat Yücel	Ağaçlı Y. Y. Öğ.	Mahmudiye Y.Y.
438	İsmail Yalçınkaya	Mevlana K. Y. Y. Öğ.	Mevlana Ayırma
441	Hüsamettin Daldal	Zirkayı Y. Y. M. Mü.	Mevlana Ayırma
442	Hüseyin Uysaloğlu	Aktaş Y. Y. Mü. Mu.	Yetiştirme Yurdu
443	Ahmet Özsevim	Mevlana K. Y. Y. Öğ	Ağaçlı Y.Y. Öğ.
444	Mehmet Kayhan	K. Zincirdere Y. Y. Mü.	Ağaçlı Y.Y. Öğ.
445	Hüseyin Pekmezcioglu	İzmir Sağ. Ok. Öğ.	Sağlıklar Okulu
446	Besim Alpaslan	Körler Ok. Öğ.	Gazi An. Körler ok.
447	Müfit Seylam	Körler Ok. Öğ.	Körler Ok. Müd. Y.
448	Rıfat Çetiner	Ağaçlı Y.Y. Öğ.	Kayseri Zin. Da Y.Y
449	Selahattin Güvenç	Seyhan İlk. Müd.	İzmir İlk. Müd
451	Nail Uslu	Mevlana K.Y.Y. Öğ.	Yetiştirme Yurdu
452	Hacer Çakır	Yeni T. İlk. Ö Öğ.	Yeni T. İlkokulu
453	Kamil Varlık	Ağaçlı Y.Y. Öğ.	Yetiştirme Yurdu
454	Edip Aydın	Diyarbakır İlköğretim Müd.	
455	Ali Koçak	Sivas İlköğretim Müd.	
456	Abdullah Baltacı	Eskişehir İlköğretim Müd.	
457	Şaban Dede	Samsun İlköğretim Müd.	
458	Sami Can	Kayseri İlköğretim Müd.	
482	Hüseyin Dündar	Ağaçlı Y.Y. Öğ.	
483	İsa Yavuz	İstanbul Sağlıklar Ok.	
484	İbrahim Yaprak	Hatay İlköğretim Müd.	
400	Muazzez Özeren	Sağlıklar Okulu	

Tablo 6.1

Özel Eğitim Bölümü İlk İki Yıl Mezunlarının Durumlarını Gösterir Liste

SIRA	ADI VE SOYADI	GÖREVİ VEYA ADRESİ
1	Prof. Dr. Şefik Uysal	Emekli öğretim üyesi
2	Prof. Dr. Süleyman Çetinözoğlu	Emekli öğretim üyesi
3	Prof. Dr. Doğan Çağlar	Emekli öğretim üyesi
4	Prof. Dr. Yahya Özsoy	Emekli öğretim üyesi
5	Prof. Dr. Hüsnü Arıcı	Emekli öğretim üyesi
6	Salih Zeki Tütüncü	Kültür Bakanlığı Savunma Uzmanı
7	H.Rahmi Kılıç	Milli Eğitim Bakanlığı Müşavirlerinden
8	H. Karatepe (Yüksek Lisans)	M.E.B. Talim Terbiye Dairesinde
9	Osman Kadem	MEB İlköğretim Gen. Müd.Şb. Müd.Yrd.
10	Rıza Çetiner (Millet Vekili)	Milli Eğitim Müdür Yardımcısı -Ankara
11	Remzi Güner	İlköğretim Müfettişi Ankara
12	Hacer Çakır	İlköğretim Müfettişi Ankara
13	İbrahim Yurt (Yüksek Lisans)	Devlet Planlama Teşkilatında uzman
14	Hüseyin Öztürk (Yüksek Lisans)	Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmeni
15	Cahit Alican (Yüksek Lisans)	Basın Yayın Yüksekokulu Öğr. Gör.
16	Mahmut Makal	Yazar
17	Yusuf Gündüz	Rehberlik ve Araştırma Merkezi- Ankara
18	Mehmet Okuturlar (Yüksek Lisans)	Atatürk Eğitim Ens. Öğr.-İstanbul
19	Müfit Seylan	Göztepe Sağırlar Okulu Müdürü-İstanbul
20	Nezahat Yalçın	Yıldız Sağırlar Okulu Müdür Yardımcısı
21	Hüseyin Pekmezcioglu	İstanbul İlköğretim Müfettişi
22	Ahmet Özsevim	İstanbul İlköğretim Müfettişi
23	Cevat Yücel	İstanbul İlköğretim Müfettişi
24	Hıdır Özdağ	İstanbul İlköğretim Müfettişi
25	Hüsamettin Daldal	İstanbul İlköğretim Müfettişi
26	Selahattin Güvenç	İstanbul İlköğretim Müfettişi
27	Besim Alpaslan	Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi-İstanbul
28	İbrahim Taşkıran	İlköğretim Müf. Rehberlik Merk. Müd.
29	Nihat Çetin	İlköğretim Müf. - Eskişehir
30	İsmail Yalçın kaya	İlköğretim Müf. - Bursa
31	Rıfat Çetiner	İlköğretim Müf. - Gaziantep
32	İbrahim Yaprak	İlköğretim Müf. - Zonguldak
33	Mevlüt Kaplan	İlköğretim Müf. - İzmir
34	İsmet Dedeköy	İlköğretim Müf. - İzmir
35	Hüseyin Uysaloğlu (Yüksek Lisans)	İlköğretim Müf. - İzmir
36	Sabri Gürsoy	Rehberlik ve Araştırma Merkezi-İzmir
37	Ali Koçak	İlköğretim Müfettişi - Konya
38	Refik Çetintepe	İzmir Körler Okulu Müdürü
39	Veli Küpeli	İlköğretim Müfettişi - Aydın
40	İsa Yavuz	İlköğretim Müfettişi - İzmir
41	Sami Can	Halk Eğitim Başkanı - Kırşehir
42	Mehmet Kayhan	Lise öğretmeni-Kayseri
43	Edip Çakalağaoğlu	Milli Eğitim Müdürü - Burdur
44	Kamil Varlık	Lise Öğretmeni - Kırklareli
45	Sabiha Ay	Çocuk Yuvası Öğr. Antakya-Hatay
46	Ali Avşaroğlu	Bakanlık Eğitim Müşaviri
47	Yakup Ertosun	Avukat - Ankara
48	Ali Abbas Demirhan	Serbest - İstanbul
49	Nurettin Yüksel	Serbest
50	Hasan Çelikel	İlköğretim Müfettişi - Tekirdağ
51	Hüseyin Dündar	Emekli - Serbest - İstanbul
52	Mehmet Çelebi (Yüksek Lisans)	A.B.D. Çalışıyor
53	Prof. Dr. Hasan Akdemir	A.B.D. Çalışıyor
54	Muazzez Özeren	A.B.D. Çalışıyor
55	Şaban Dede (Yüksek Lisans)	

Tablo 6.2

Ölenler

1. Abdullah Baltacı	10 Hüseyin Dünder	(1986)
2. Süleyman Başkaya	11 Yahya Özsoy	(1996)
3. Faruk Oğuz	12 İsa Yavuz	(1997)
4. Nail Uslu	13 Ahmet Özsevim	(2000)
5. Zeki Tütüncü	14 İsmail Yalçınkaya	
6. Cahit Alican	15 Veli Küpeli	
7. Kamil Varlık	16 Refik Çetintepe	
8. İbrahim Yaprak	17 Hasan Karatepe	(2006)
9. Edip Çakalağaoğlu		(1985)

SONUÇ

1952 yılında alanımızın kurucusu olan hocamız Mitat Enç'in önderliğinde gerçekleştirilen özel eğitim bölümünün hazırlık çalışmaları, programları incelendiğinde çok titiz çalışıldığı ve tüm boyutlarıyla programın ele alındığı görülmektedir. Yurt dışından getirilen yabancı öğretim elemanlarının çevirmenliği rolünü de Mitat Enç hocanın üstlendiğini görmekteyiz. Özellikle öğrenci seçiminde gösterilen titizliğin bu gün o düzeyde olmadığı söylenebilir. Öğretmenlik deneyimi olmadığı için ilk mezunlardan Muazzez Özeren'in öğretmen olarak atanmaması, öğretmenlere rehberlik görevi ile görevlendirilmesi ve GEE asistan olarak istihdamını öneren öğretmenler kurulu kararının dikkate alındığını görmekteyiz. Aynı Kurul kararı öngörülerinde bulunan Muazzez Özeren'in yurt dışı çalışmalar yapma olasılığı yüksek kanaatinin de gerçekleştiği söylenebilir. Programlara bakıldığında kuruluş çalışmalarını birlikte yoğun taslak çalışmalarının olduğu, Amerika Birleşik Devletlerinden gelen uzmanlarla programların hazırlandığı, Talim ve Terbiye Kurulu'na program teklifleri yapıldığı görülmektedir (Bkz, Altunya,2006). Uygulamaya bakıldığında bu uzman grubunun hazırlamış olduğu programların uygulandığı ve onların geliştirdiği ders içerik ve kur tanımlarının dikkate alındığı gözlemlenmektedir. Üzülerek belirtmek isterim ki, bugün tüm Özel eğitim bölümlerinde görev alan öğretim elemanlarının bu kadar ayrıntılı program içerikleri hazırladıkları konusunda şüphe taşımaktayım. Üç uzmanın hazırlamış olduğu öneriye göre, birinci sınıfta haftalık toplam 24 saat olan derslerden 10 saati genel meslek dersleri, 8 saati özel alan dersi, 6 saati de seçmeli ders olarak

düzenlenmiştir. İkinci sınıfta ise haftalık toplam 26 saatlik dersten 12 saati genel meslek dersleri, 6 saati özel alan dersleri, 8 saati de seçmeli dersler olarak programda yer almıştır. Söz konusu öneriye göre, sınıf içi çalışmalar [dersler] öğleden önce yapılması, öğleden sonraları özel eğitim okulları ve başka ilgili alanlarda gözlem, inceleme ve uygulamayla geçirilmesi önerilmektedir.

Mitat Enç anılarında, kesin tarih vermeksizin; *"0 sırada [ABD'li] Prof Kvaraceus ve Miss Mc Laughlin de Ankara'ya geldiler. Hemen toplantıya koyularak bölümün programı, öğrenci seçiminin ayrıntıları üzerinde çalışmaya koyulduk. Bu bölümün kuruluş çalışmalarının, Milli Eğitimde birçok yeniliklerin başlangıcı olduğu kanısındayım. Bunlardan birisi, programlarda esas branş-ek branş kavramı ile sınırlı da olsa seçmeli derslere yer verilirdi. Bu bir yandan öğrencilere iki alandan birisinde çalışabilme olanağı veriyor, [diğer yandan]. Çift özürhüleri konusunda anlayış sahibi kılıyordu."* demektedir (Enç, 1983).

Bütün bu olumlu gelişmelere karşın daha öncede belirtildiği gibi özel şube 60 mezun vererek 20 Temmuz 1955 de zamanın Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı imzalı onay ile kapatılmıştır. İkinci Özel Eğitim Girişimi 1965 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde kurulan Özel Eğitim Bölümü ile yine Sayın Enç tarafından gerçekleştirilmiştir.

GEE Özel Eğitim Bölümü ilk mezunlarının tüm Türkiye sathına yayılmış özel eğitim kurumlarında, bakanlık merkez teşkilatında, daha sonra üniversitelerde görev aldığını, Türk Milli Eğitimine ve özel eğitim alanına sonsuz katkılar yaptıklarını söyleyebiliriz. İlk mezunlardan %60'ının (24 kişi) öğretmenler Kurulunun önerdiği

göreve, %22.5 (9 kişi) öğretmenler Kurulunun önerdiği göreve ve yere, % 12.5 (5 kişi) öğretmenler Kurulunun önermediği görev ve yere atandığını söyleyebiliriz. İki kişi sonradan özel eğitim alanından ayrılmıştır. Atamalarda öğretmenler kurulunun etkin görev aldığı söylenebilir.

Mevcut sistemde bu tür öğretim elemanlarının kanaatlerini dikkate alan bir yapı bulunmamaktadır. Atananların görev yaptıkları kurumlara bakıldığında; 5 kişinin (%12.5) öğretmen okullarına meslek bilgisi öğretmeni olarak atandığını, 12 kişinin (%30) ilköğretim müfettişi olduğu, 21 kişinin (%52.5) ise özel eğitim kurumlarına atandığı görülmektedir. Ayrıca 2 kişi de GEE öğretmen olarak atanmıştır. Daha sonraki yıllarda özel eğitim bölümü mezunlarının çalışma hayatlarında değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir. Buna ilişkin sonuçlara bakıldığında grubun %25'inin akademik hayata atıldığını, bunlardan altısının Profesör olduğu

gözlemlenirken, 8'inin yüksek lisansla yetindiği görülmektedir.

Üzülerek ilk iki yıl mezunların % 31'ni (17 kişi) kaybetmiş durumdayız. Alana kendilerini vakfeden özel eğitim bölümü mezunlarından ölenlere rahmet, yaşayanlara alana yapmış oldukları tüm katkılar için teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynaklar:

1. Altunya, N. (2006). *Gazi Eğitim Enstitüsü*. G.Ü yayınları, no. 3.
2. Enç, M. (1983). *Bitmeyen Gece*, Tekışık matbaası.
3. Çağlar, D. (2007). *Özel Dosyası*.
4. Enç ve diğerleri (1981). *Özel Eğitime Giriş*.

